

HENRY JAMES WASHINGTON SQUARE

Henry James (1843–1916), fiul teologului Henry James Sr. și fratele filosofului și psihologului William James, a fost un romancier, critic literar și dramaturg american. James și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Europa, în special în Anglia, devenind spre sfârșitul vieții cetățean britanic. Deși este cunoscut mai ales pentru romanele, nuvelele și povestirile sale care pun accentul pe relația dintre americanii care călătoresc în Europa și locuitorii Vechiului Continent, celebritatea sa literară se datorează opticii novatoare asupra literaturii, discursului narativ care se concentrează pe conștiința personajelor. Printre cele mai importante romane ale lui Henry James se numără: *Roderick Hudson* (1875), *Americanul* (1877), apărut la noi cu titlul *Între două țăruri*, *Euro-penii* (1878), *Washington Square* (1880), *Portretul unei doamne* (1881), *Bostonienii* (1886), *Prințesa Casamassima* (1886), *Comorile din Poynton* (1897), *Ce știa Maisie* (1897), *Vârsta ingrată* (1899), *Aripile porumbiței* (1902), *Ambasadorii* (1903), *Potirul de aur* (1904). Dintre nuvelele și povestirile lui James, adevărate capodopere ale genului scurt, merită menționate: *Madame de Mauves*, *Daisy Miller*, *Manuscrisele lui Jeffrey Aspern*, *Desenul din covor*, *O coardă prea întinsă*, *Fiara din junglă*. Henry James a contribuit semnificativ la analiza și critica operelor de ficțiune, insistând în mod deosebit asupra libertății scriitorilor de a prezenta propria viziune a lumii. Eseul său despre roman, „Arta ficțiunii“, este una dintre acele strălucite scrimeri care indică puterea sa critică de analiză.

Traducere din limba engleză și prefată
de Radu Surdulescu

București
2019

unul din cele mai populare ale lui James. Calitățile dramatice ale povestirii nu au trecut neobservate de către regizorii de teatru și de film: mai întâi, a apărut o adaptare scenică pe Broadway în 1947; iar doi ani mai târziu, regizorul William Wyler a realizat o primă versiune cinematografică (*The Heiress – Moștenitoarea*), destul de apropiată de spiritul cărții lui James, cu Olivia de Havilland și Montgomery Clift în rolurile Catherine, respectiv Morris. Ecranizarea din 1997 a acelaiași roman, datorată regizoarei poloneze Agnieszka Holland (*Washington Square – Piața Washington*), este o versiune mai dură a povestirii, în care contururile înăsprite ale personajelor sunt mai aproape de mentalitățile și obsesiile epocii noastre, iar în prim-plan apar eforturile lui Catherine de a depăși rigorile epocii sale, de a-și asigura o viață autonomă. În filmul lui Holland, rolurile principale sunt deținute de Albert Finney (dr. Sloper), Jennifer Jason Leigh (Catherine), Ben Chaplin (Morris), Maggie Smith (mătușa Lavinia).

Oare însă poate o cultură a imaginii, cum a devenit din ce în ce mai accentuat cultura contemporană, să recupereze geniul lui Henry James, care ține preponderent de limbajul verbal-conceptual? Iată o întrebare la care până acum teatrul și mai ales filmul nu au reușit să dea un răspuns satisfăcător.

Radu Surdulescu

CAPITOLUL 1

În prima jumătate a acestui veac, mai exact către sfârșitul ei, trăia în orașul New York un doctor foarte căutat, care se bucura, într-o măsură neobișnuită poate, de prețuirea ce în Statele Unite a fost dintotdeauna acordată reprezentanților distinși ai profesiunii medicale. Îndeletnicirea aceasta, ținută și astăzi de americani la loc de cinste, poate să se mândrească, mai îndreptățit decât oriunde, cu epitetul de „liberală“. Într-o țară în care, pentru a juca un rol în societate, trebuie fie să-ți câștigi tu însuți existența, fie să te prefaci că ți-o câștigi, arta tămaduirii pare să întrunească în cel mai înalt grad două surse de credit recunoscute. Este mai întâi o ocupație practică, ceea ce în Statele Unite înseamnă foarte mult; e atinsă apoi de aripa științei – merit foarte apreciat într-o comunitate în care adesea a lipsit tihna sau prilejul pentru potolirea setei de cunoaștere.

La renumele doctorului Sloper contribuia faptul că știința și îndemânarea lui atârnau în egală măsură în balanță; era, s-ar putea spune, un medic erudit, cu toate că leacurile sale nu se dovedeaau deloc

abstractive – întotdeauna îți dădea să iei un hap. Deși se vedea că știe foarte multe, nu facea abuz de teorie; și dacă uneori explicațiile lui erau mai minuțioase decât i-ar fi fost de folos pacientului, nu mergea atât de departe (ca alți practicieni cunoscuți) încât să se încreadă doar într-însele, ci scria întotdeauna și o prescripție indescifrabilă. Existau doctori care îți dădeau rețeta fără vreo altă lămurire; însă el nu aparținea nici acestei categorii, cea mai vulgară, la urma urmei. Se poate observa că eroul meu era un om foarte inteligent; și, într-adevăr, pentru acest motiv, doctorul Sloper devenise o celebritate locală. Pe vremea povestirii noastre era în vîrstă de vreo cincizeci de ani și se afla în culmea gloriei. Avea replica scânteietoare și trecea în societatea aleasă a New Yorkului drept un om de lume – o apreciere în bună măsură exactă. Mă grăbesc să adaug, ca să înlătur orice neînțelegere, că nu e vorba în nici un caz de un șarlatan. Era un om profund onest – dar poate că îi lipsise prilejul de a-și arăta adevărata măsură a cinstiei – și, lăsând la o parte aleasa amabilitate a societății în care-și exercita profesiunea, societate ce se fălea cu „cel mai strălucit“ medic din toată țara, laudele pe care i le aducea vocea publicului se dovedeau cât se poate de îndreptățite. Era un tip subtil, ba chiar un filosof, iar inteligența lui părea un lucru atât de firesc și (după cum spunea aceeași voce a publicului) era atât de spontană, încât doctorul nu urmărea niciodată efectele ieftine, și nu vedea la el trucurile și îngâmfarea celebrităților de mâna a doua. Trebuie să mărturisim că soarta îi

fusese prielnică și că în drumul spre belșug nu dăduse peste nici un hop. S-a căsătorit la douăzeci șișapte de ani, din dragoste, cu o fată foarte frumoasă, domnișoara Catherine Harrington, din New York, care, pe lângă frumusețe, i-a mai dăruit și o zestre substanțială. Doamna Sloper era o femeie amabilă, manierată, elegantă și plină de grație, iar pe la 1820 fusese una din frumusețile orașului, care, micuț, dar plin de viitor, se înghesuia pe atunci în jurul cartierului Battery, pe tăriful golfului, și era mărginită în partea de sus de Drumul Canalului, neîngrijit și plin de buruieni. Încă de la douăzeci șișapte de ani Austin Sloper și-a făcut un nume, ceea ce explica anomalia de a fi fost ales dintre alți zece peșitori de o Tânără din societatea înaltă, cu un venit de zece mii de dolari și ochii cei mai frumoși de pe toată insula Manhattan. Ochii ei, împreună cu alte calități însoțitoare, l-au desfătat timp de vreo cinci ani pe Tânărul medic, care era un soț devotat și fericit.

Deși se căsătorise cu o femeie bogată, nu și-a schimbat defel stilul de viață; își vedea de meserie cu aceeași seriozitate, ca și când n-ar fi avut alte resurse în afara părții lui din averea modestă pe care o împărtăse cu frații și surorile, la moartea tatălui lor. Telul lui nu era în primul rând să facă avere, ci, mai degrabă, să învețe și să înfăptuiască. Să învețe lucruri interesante și să fie de folos – acesta era, în mare, programul pe care și-l schițase și validitatea sa nu i se părea deloc știrbită de un accident, ca, de pildă, venitul nevestei. Îi plăcea profesiunea aleasă, și plăcea să o practice și era mândru de ea; i se părea atât

de limpede că nu s-ar putea îndeletnici cu altceva, încât să-a încăpățânat să rămână medic, și încă unul din cei mai buni. Bineînțeles că datorită confortului de acasă scăpase de corvezile zilnice, iar legăturile nevesti-sii cu „lumea bună” îi aduceau o mulțime de pacienți din aceia ale căror simptome, dacă nu sunt mai interesante decât ale oamenilor de rând, apar cel puțin cu mai multă regularitate. Doctorul Sloper dorea să capete experiență și în cursul a douăzeci de ani a dobândit destulă. Trebuie să adăugăm însă că experiența a luat uneori asemenea forme încât, oricare ar fi fost meritul lor intrinsec, ea nu s-a dovedit deloc binevenită. Primul copil, un băiat extraordinar de înzestrat, după cum era convins doctorul, care nu se entuziasma prea ușor, i-a murit la vîrsta de trei ani, deși grija mamei și știința tatălui ar fi născocit orice ca să-l salveze. Doi ani mai târziu, doamna Sloper a dat naștere celui de-al doilea copil – al căruia sex îl făcea să pară, în ochii doctorului, doar un substitut imperfect al mult regretatului prim născut, din care își făgăduise să facă un bărbat de seamă. Fetița l-a dezamăgit, dar asta nu era totul. La o săptămână după naștere, Tânăra mamă, căreia, cum se zice, îi mergea bine, trădă simptome alarmante și, în nici o săptămână, Austin Sloper rămase văduv.

Pentru un om a căruia meserie era să-și țină semnele în viață, doctorul Sloper nu se dovedise, evident, la înălțime în propria lui familie; iar un medic reputat care își pierde în mai puțin de trei ani și nevasta și copilul să-ar putea aștepta să-și vadă puse la îndoială fie priceperea, fie sentimentele. Cu toate acestea,

prietenuл nostru a fost scutit de orice critică în afara de a lui însuși, care era de departe cea mai competentă și mai neîndurătoare. A trăit tot restul zilelor sub povara acestui blam secret și a purtat pentru totdeauna semnele pedepsei ce-i fusese aplicată de mâna cea mai aspră pe care o cunoștea, în noaptea ce a urmat morții soției sale. Cum am spus, lumea îl prețuia, iar acum îl compătimea prea mult ca să-l zeflemească; nefericirea îl făcea mai interesant, bală ajutat chiar să ajungă la modă. Cineva a observat că nici familiile doctorilor nu sunt scutite de forme mai insidioase de boală și că, la urma urmei, doctorului Sloper îi mai muriseră și alți pacienți înaintea celor pe care i-am amintit, ceea ce constituia un precedent onorabil. Îi rămăsese fetița și, deși nu era ce și-ar fi dorit, își propuse să o crească cât mai bine. Avea la îndemână o rezervă de autoritate nefolosită de care, în anii ei fragezi, copila a profitat din plin. Îi dăduse, firește, numele sărmanei ei mame și, chiar la vîrsta diminutivelor, doctorul nu-i spunea altfel decât Catherine. Fata crescu foarte robustă și sănătoasă, iar tatăl ei, privind-o, își spunea adesea în sinea lui că, aşa cum era, cel puțin n-avea nici un motiv să se teamă că o va pierde. Am spus „aşa cum era“ deoarece, ca să rostим adevărul... Dar, să mai amânăm puțin dezvăluirea sa.

CAPITOLUL 2

Când Catherine avea vreo zece ani, doctorul a invitat-o pe sora lui, doamna Penniman, să vină să stea la el. Domnișoarele Sloper nu fuseseră decât două la număr și amândouă se măritaseră de tinere. Cea mai mică, doamna Almond pe nume, era nevasta unui negustor bogat și mama unei familii înfloritoare. Ea însăși înfloarea parcă – era o femeie frumoasă, plăcută, înțeleaptă, și sora preferată a fratelui ei plin de duh, care, în ceea ce privește femeile, chiar dacă îi erau rude apropiate, avea preferințe nete. Doamna Almond îi plăcea mai mult decât cealaltă soră, Lavinia, care se măritase cu un preot sărac, un om cu o constituție bolnăvicioasă și un limbaj cam bombastic, iar apoi, la vîrsta de treizeci și trei de ani, rămăsese văduvă – fără copii, fără avere – doar cu amintirea înfloriturilor de stil ale domnului Penniman, al căror parfum vag mai stăruia și acum în conversația ei. Cu toate acestea, doctorul i-a oferit adăpost sub propriul acoperiș, iar Lavinia l-a acceptat cu promptitudinea unei femei care-și petrecuse cei zece ani de viață conjugală în orășelul Poughkeepsie. Fratele

ei nu a invitat-o să locuiască în casa lui la nesfârșit, ci i-a oferit găzduire cât timp ea avea să-și caute un apartament nemobilat. Nu se știe sigur dacă doamna Penniman a început vreodată investigațiile pentru găsirea apartamentului; cert e că nu a găsit nici unul. S-a instalat la fratele ei și nu a mai plecat niciodată, iar când Catherine împlini douăzeci de ani, mătușa Lavinia încă era una din figurile cele mai remarcabile din preajma ei. Versiunea doamnei Penniman era aceea că a rămas în casă pentru a se îngriji de educația nepoatei. A informat în acest sens pe toată lumea, cu excepția doctorului; el nu cerea niciodată explicații pe care le putea inventa oricând, singur, ca să se distreze. De altfel, doamna Penniman, în ciuda unei considerabile, dar artificiale siguranțe de sine, se abținea, pentru motive greu de definit, să se recomande fratelui ei drept un izvor de înțelepciune. Nu avea un mare simț al umorului, dar avea totuși destul ca să nu facă o asemenea greșeală; fratele ei, în ce-l privește, avea și el destul umor ca să o ierte, în situația ei, că îl obliga la cheltuieli suplimentare un timp atât de îndelungat. De aceea, doctorul a consimțit tacit la propunerea tacită pe care i-a făcut-o doamna Penniman, în sensul că era important pentru biata fată orfană de mamă să aibă pe lângă ea o femeie inteligentă. Consimțământul lui nu putea fi decât tacit, fiindcă strălucirea intelectului doamnei Penniman nu îl orbise niciodată. De altminteri, cu excepția perioadei când era îndrăgostit de Catherine Harrington, doctorul nu fusese orbit de nici o altă calitate feminină și, deși într-o anumită măsură

era ceea ce se cheamă un doctor de femei, nu avea o părere entuziastă despre sexul mai complicat. Complicațiile acestuia î se păreau mai degrabă ciudate decât instructive, iar admirarea lui pentru frumusețea *rațiunii* nu era decât palid răsplătită de ceea ce îi oferea pacientele. Soția lui fusese o femeie rațională, dar ea era o excepție remarcabilă; printre cele câteva lucruri de care nu se îndoia, acesta era cel mai important. Firește, o asemenea părere nu putea să-i scurzeze sau să-i îndulcească văduvia; ea limita, de asemenea, recunoașterea calităților lui Catherine și a serviciilor făcute de doamna Penniman. Totuși, după ce au trecut vreo șase luni, doctorul a acceptat prezența permanentă a surorii lui ca pe un fapt împlinit, și pe măsură ce Catherine creștea, observa că, în realitate, fata avea mare nevoie de tovărășia unei persoane aparținând propriului ei sex imperfect. Era foarte politică față de Lavinia, de o polițe protocolară, meticuloasă; ea nu-l văzuse înfuriat decât o dată, când fratele ei își pierduse cumpătul în timpul unei discuții teologice cu răposatul ei soț. Cu ea nu discuta teologie niciodată, de fapt nu discuta nimic; se mulțumea să-i aducă la cunoștință, foarte limpede, în forma unui ultimatum bine cumpănit, dorințele lui în privința lui Catherine.

Odată, când fata avea vreo doisprezece ani, doctorul i-a spus surorii sale:

– Încearcă să faci din ea o femeie intelligentă, Lavinia; aş vrea să fie o femeie intelligentă.

Doamna Penniman l-a privit gânditoare câteva clipe.

– Dragul meu Austin, îl întrebă apoi, crezi că e mai bine să fi inteligență decât să fi bun?

– Bun pentru ce? replică doctorul. Dacă nu ești inteligent, nu ești bun de nimic.

Doamna Penniman socoti că nu e cazul să-l contrazică în acest punct; se gândeau, probabil, că ea însăși este atât de folositoare pe lume tocmai datorită aptitudinilor ei multiple.

– Vreau, bineînțeles, ca fiică-mea să fie bună la susflet, comentă a doua zi doctorul, dar ca să fie virtuoasă nu e nevoie să fie și proastă. Nu mi-e teamă că o să se facă rea: nu e nici un grăunte de răutate în firea ei. E bună ca pâinea caldă, cum spun francezii, dar n-aș vrea ca peste șase ani să o compar cu pâinea cu unt.

– Ti-e teamă că o să fie insipidă? Dragul meu, unul cade în sarcina mea, aşa că nu ai de ce să te temi! îl asigură doamna Penniman, care se îngrijea de „talentele“ lui Catherine, supraveghindu-i studiul la pian, pentru care fata avea o oarecare înzestrare, și însorind-o la lecțiile de dans, unde, trebuie spus, Catherine nu prea strălucea.

Doamna Penniman era o femeie înaltă, blondă, uscățivă și cam trecută; avea o fire foarte prietenoasă și era deosebit de exigentă în privința manierelor. Îi plăcea literatura facilă și avea un caracter ridicol de nesincer și de întortocheat. Era romantică, era sentimentală; o pasionau mici secrete și mistere – pașiune foarte inocentă de altfel, fiindcă, până acum, secretele ei fuseseră mereu inutile, ca niște ouă stricate. Nu părea o femeie în care să poți avea încredere,

dar acest defect era lipsit de însemnatate, fiindcă nu avusesese niciodată ce ascunde. I-ar fi plăcut să fie îndrăgostită de un bărbat, cu care să corespondeze sub un nume fictiv, prin scrisori lăsate într-o prăvălie. Mă simt obligat să afirm că imaginația ei nu a împins niciodată intimitatea mai departe. Doamna Penniman nu a avut nici un iubit, dar fratele ei, care era foarte ager la minte, i-a ghicit înclinațiile. „Când Catherine o să fie de vreo șaptesprezece ani“, își spunea el, „Lavinia are să încerce să o convingă că un Tânăr cu mustață s-a îndrăgostit de ea. Va fi o pură închipuire; nici un Tânăr, cu mustață sau fără, nu se va îndrăgosti vreodată de Catherine. Dar Lavinia va persevera, vor sta de vorbă, și, poate, dacă gustul ei pentru afaceri clandestine n-are să fie mai puternic, o să discute și cu mine. Din fericire pentru liniștea ei sufletească, Catherine n-o să vadă și n-o să credă; sărmâna de ea, nu e o romantică“.

Catherine era un copil sănătos, bine dezvoltat, fără nici o urmă din frumusețea mamei. Nu era urâtă; avea însă un chip neutragător, blajin și șters. Cel mai amabil lucru care se spusese despre ea vreodată era că avea o înfățișare „plăcută“, și, deși urma să moștenească o avere, nu-i trecuse nimănui prin cap să o socotească o frumusețe. Părerea tatălui despre puritatea ei morală se dovedea pe deplin îndreptățită; era de o bunătate excepțională, imper-turbabilă; era afectuoasă, docilă, ascultătoare, și îi plăcea să spună doar adevarul. În copilărie fusese foarte băiețoasă și, deși e cam stânjenitor să afirmi aşa ceva despre propria-ți eroină, trebuie să adaug

că era și foarte lacomă. Nu că ar fi furat, din câte știu eu, stafide din cămară, dar își rezerva toți banii de cheltuiala pentru prăjiturile cu frișcă. În această privință, e drept, o atitudine critică ar fi în discordanță cu momentele de candoare din cronica timpurie a oricărui biograf. Hotărât lucru, Catherine nu era intelligentă; îi lipsea agerimea la învățătură, ca de altfel la orice. Nu era deficentă mintal și avea destulă pregătire ca să facă figură onorabilă în conversație, față de contemporanii ei – printre care, trebuie să recunoaștem, ocupa o poziție neînsemnată. E bine știut că în New York o fată poate să ocupe și o astfel de poziție. Catherine, care era deosebit de modestă, nu simțea nici o dorință să fie strălucitoare și în majoritatea ocaziilor sociale, cum li se spune, o vedea ascunsă undeva în spate. Ținea foarte mult la tatăl ei și totodată se temea de el; era bărbatul cel mai intelligent, cel mai frumos și cel mai vestit pentru ea. Biata fată își vedea convingerile confirmate în aşa măsură pe când își exersa afecțiunea, încât fiorul de frică ce se adăuga pasiunii filiale, în loc să o tocească, îi sporea farmecul. Dorința ei cea mai adâncă era să-l mulțumească și era fericită să știe că izbutise. Dar nu reușea niciodată decât până la un anumit punct. Deși în general doctorul era foarte bun cu ea, lui Catherine nu-i scăpa un asemenea amănunt și i se părea că depășirea acelui prag e un scop pentru care într-adevăr merită să trăiești. Bineînțeles, tot ce știa era că îl dezamăgește; doctorul a fost chiar destul de sincer în privința asta în câteva rânduri. Catherine a crescut în tihnă, era sănătoasă, însă la opt-sprezece